

הַצָּר צוֹרֵה בְּכָלִי, בשביל ליפות את הכלי (רש"י), ואפילו בעשיית חלק מהצורה, חייב משום מכה בפטיש (רמב"ם שבת י, טז), שגם המכה בפטיש בגמור המלאכה, מכה מספר פעמים, וחייב על כל הכאה והכאה משום 'מכה בפטיש' (מאירי). ■ להלכה, העושה אפילו מקצת הפעולה שרגילים לעשות בגמור מלאכה נחשב ל'מכה בפטיש' (ביאה"ל ש, ב).

הַמְנַפֵּחַ בְּכָלִי זְכוּכִית חַיִּיב מִשּׁוּם מִכָּה בְּפַטִּישׁ, שהעושה כלי חייב משום 'מכה בפטיש', ולא משום בונה, שאין בנין בכלים (ראה רש"י לעיל מז, א), ויש מפרשים שנופח בכלי פעם שניה לאחר שכבר עשוי בצורתו, בשביל להשלים את עשייתו (ראה שיטה לר"ן לעיל עג, א, ומרכבת המשנה חעלמא שבת י, טז, וקהלות יעקב שבת לז), אבל היוצר כלי מתחילתו, חייב משום בונה ולא משום מכה בפטיש, שבאופן זה יש 'בנין בכלים' (ראה תוס' לעיל עד, ב ד"ה חביטא ומרכת המשנה שם, וראה להלן ד"ה כל מדי, שיש סוברים שאף באופן זה אין בנין בכלים). ■ להלכה, המנפח בכלי זכוכית, חייב משום מכה בפטיש (רמב"ם שבת י, טז), והיוצר כלי מתחילתו, נחלקו הפוסקים אם חיובו משום בונה, או משום מכה בפטיש (משנ"ב שיד, א, ז, וס"י שח, לז).

הַאֵי מֵאֵן דְּשָׁקִיל אַקוּפֵי מְגַלְמֵי – לאחר גמר אריגת הבגד נוטל ממנו חוטים מיותרים, או פסולת שנאחזה בו (רש"י), או פיסות צמר קטנות (רמב"ם שבת י, יח), שזהו גמור מלאכת עשיית הבגד (לבוש א"ח ש, ב).

וְהַנֵּי מִגְלֵי דְקַפִּיד עֲלֵיהוּ – שמקפיד לא ללבוש את הבגד לפני הסרתם (רא"ש), ויש מפרשים שמסירים בכוונה בשביל ליפות את הבגד, הגם שאינו נמנע מללבוש את הבגד קודם הסרתם (ראה רמב"ם י, יח, וכסף משנה שם בדעתו). ■ להלכה, המסיר דברים שנותרו בבגד לאחר אריגתו, בשביל ליפות את הבגד [וכדעת הרמב"ם], חייב משום מכה בפטיש (ש"ע א"ח ש, ב, ומשנ"ב שם), ואפילו כשנוטל רק חלק מהחוטים המיותרים (ביאה"ל שם, וכמובא לעיל ד"ה הצד). [הסרת תוית מהבגד, ראה במשנ"ב דרשו שם (הע"י 17)].

יֵשׁ בְּמִקוּמָה לְכַתּוּב שְׁתֵּים, חַיִּיב, וכשכוונתו לכתוב שתי אותיות באותו מקום, ואפילו כשדעתו לכתוב בימות החול (פמ"ג משב"ז שם, א). חשיבות מלאכת מוחק תלויה בתיקון חשוב שנפעל מהמחיקה, והרי הכשיר מקום לכתוב שתי אותיות (רש"י), ואף המוחק טיפת דיו שאין לה צורת אות, ויש במקומה לכתוב שתי אותיות, חייב (רא"ש). ■ להלכה, המוחק דיו שעל גבי מקום העמוד לכתובה, ויש במקומו לכתוב שתי אותיות, חייב (ש"ע א"ח ש, ג), וכשדעתו לכתוב באותו מקום, ובפחות משיעור זה, אסור מהתורה מדין 'חצי שיעור' (משנ"ב שם), אכן, כשנשפך דיו על אות כתובה בספר ומוחקו כדי לכתוב אות אחרת במקומה, חייב, אפילו בשיעור של אות אחת, שהרי הכותב אות אחת ומשלימו לספר, חייב משום כותב (ביאה"ל שם).

כָּל מִיּוֹדֵי דְאֵיתָ בֵּיהַ גְּמֵר מְלָאכָה, חַיִּיב מִשּׁוּם מִכָּה בְּפַטִּישׁ – העושה פעולה שעל ידה הושלמה עשיית הכלי, ואין לפעולה זו חשיבות של מלאכה לעצמה, מלבד 'גמור הכלי' (מיוחס לר"ן שבת עג, א), אבל פעולה שיש לה חשיבות של מלאכה, אין חייבים עליה משום מלאכת מכה בפטיש, כגון, המשלים את קצירת השדה [שחייב משום קוצר], או המשלים אות אחרונה בספר [שחייב משום כותב] (מאירי שבת קה, א), וכל פעולה שחייבים עליה משום אחת משלשים ושמונה מלאכות אין חייבים עליה משום

צוּבַע בְּמַאי נִיחָא לֵיהּ, שכל מלאכה שאין בה צורך כלל, אין חייבים עליה, שאף המחייבים ב'מלאכה שאינה צריכה לגופה', היינו רק כשיש לו תועלת מהמלאכה (אגלי טל טוחן ס"ק י), וכל מלאכה שאין בה תיקון, נכללת בפטור של 'מקלקל', למרות שאין לקלול בצביעת בית השחיטה (הזו"א, מובא בקהלות יעקב שבת מז, א).

כִּי הֵיכִי דְלִיחֻזָּה אֵינְשֵׁי, וְלִיתוּ לִיזְבְּנוּ מִיְנֵיהּ, והיינו בשוחט על מנת למכור, אבל השוחט שלא על מנת למכור לאחרים, אינו חייב משום צובע (ריטב"א לעיל ע"א). אכן לדעת שמואל, שוחט אינו חייב משום מלאכת צובע, שלדעתו אין חייבים על צובע אלא במקום שיש תועלת ותיקון לגוף הדבר בצבע שנקלט בו, ולא בצביעת בית השחיטה, שהתועלת היא חיצונית לידידעת זמן השחיטה כדי למכרה (קהלות יעקב שבת, מז). ■ להלכה, השוחט או המכה בעל חי ונוטל את נשמתו, חייב משום 'נטילת נשמה', ולא משום צובע [וכדעת שמואל] (ראה רמב"ם שבת יא, א ונושאי כליו שם).

יְעִיל שִׁרְטוּט – כדרך הרצענים המשרטטים בעור במקום שרוצים לחתוך בו (רש"י), ויש מפרשים, שמשרטט שורות לצורך כתיבה (רמב"ם שבת יא, ז). ■ להלכה, חייבים בשרטוט של עור או קלף, בשני האופנים, לצורך חיתוך או לצורך כתיבה (משנ"ב שם, כב).

דְּקָא בְּעֵי לֵיהּ לְאוֹרְחָא, או שדעתו להניח את הבשר לכמה ימים (רבינו חננאל), ומולחו בהרבה מלח (רש"י), שגדר מלאכת מעבד, חיזוק דברים רכים שלא יתקלקלו מהר (ראה רמב"ם בפייה"ש).

אֲבָל לְבֵיתָא לֹא מְשׁוּי אֵינְשֵׁי מִכְלֵיהּ עֵץ, שאינו מולחו אלא כדי להוציא את דמו, ונותן עליו מלח במידה הנצרכת ולא מעבר לכך, בשביל שיהא ראוי לאכילה (ראב"ה אלף קמב). ■ להלכה, אין עיבוד באוכלים [וכדעת רבא] (רמב"ם שבת יא, ה), ומדרבנן אסור (משנ"ב שם, ט), וכגון מליחת בשר מבושל, בשביל להניחו לאחר זמן, אסורה מדרבנן (ש"ע שם, ה ומשנ"ב שם, וראה שם פרטים נוספים).

הַשֶּׁף בֵּין הָעַמּוּדִים – המשפשף קרקע באמצעות כלי ההחליקה ולהדקה (רש"י ומיוחס לר"ן בשמו, ע"פ קרבן נתנאל). ויש מפרשים, המשפשף עור (תוס' ד"ה השף, בשם רבינו חננאל), כדי לרככו ולהחליקו כדרך הרצענים [ואילו המשפשף קרקע ההחליקה, חייב בית משום בונה, ובשדה משום חורש] (רמב"ן), והחידוש [לרמב"ן] הוא שחייב משום ממחק אף שאין זו הפעולה הרגילה של 'ממחק' שעניינה להסיר את השער מהעור (קרבן נתנאל). ■ להלכה, השף בידו על העור המתוח בין העמודים חייב משום ממחק (רמב"ם שבת יא, ו; מג"א שם, ב).

הַמְגַרֵּר רְאִישֵׁי כְּלוֹנְסוֹת, בשביל שיהיו ראשיהם שוים וחדים (רש"י), שגדר מלאכת 'מחתך' לחתוך דבר במידה מכוונת (רמב"ם שבת ז, א), וכאן מקפיד שיהיו ראשי הכלונסאות שוים זה לזה (טל אורות האחרון, המחלק). ■ וכך נפסק להלכה (משנ"ב שם, יח, וראה שם פרטים נוספים).

הַמְמַרְחַ רְטִיָּה – מחליק תחבושת על המכה, ומשווה את פני המשחה (רש"י כאן ובעירובין קב, ב), בשביל לפזר את המשחה בצורה שווה (ר"י מלוניל), בין שמחליק את המשחה על המכה, ובין שמחליקה על תחבושת (פסקי ר"ד). ■ להלכה, המשווה פני רטיה, חייב משום ממרח, שהיא תולדת ממחק (ש"ע א"ח שם, כו, ועולת שבת ועטרת צבי שם).